

Szakály Sándor:

KÉT DOKUMENTUM A MAGYAR KIRÁLYI 2. HONVÉD HADSEREG HADMŰVELETI TERÜLETRE KÜLDÉSÉNEK ELŐZMÉNYEIHEZ

ÖSSZEFOGLALÓ: A német Wehrmacht csapatainak Moszkva előterében 1941 decemberében elszenvedett veresége felértékelte a kisebb fegyvertárs országok hadi és gazdasági potenciálját. A német politikai és katonai vezetés Magyarországgal szemben is komoly elvárásokat fogalmazott meg. 1942 januárjában Ribbentrop birodalmi külügyminiszter és Keitel tábornagy, a német Véderő Főparancsnokság főnöke is tárgyalt Budapesten. A tárgyalásokról, megbeszélésekről két dokumentum maradt fenn, Bárdossy László miniszterelnök-külügyminiszter és Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnökének korabeli feljegyzései, sajnos egyik sem teljes egészében. Ezek kerülnek most közlésre.

KULCSSZAVAK: Bartha Károly, Bárdossy László, Horthy Miklós, Wilhelm Keitel, Joachim von Ribbentrop, Szombathelyi Ferenc, dandár, hadsereg, hadfelszerelés, hadtest, honvédelmi miniszter, szovjet, tárgyalások, Volksbund

A Magyar Királyság a második világháború küzdelmeinek részesévé gyakorlatilag a Szovjetunió elleni német hadműveletekhez történt bekapcsolódással vált.¹ Az 1941. áprilisi, úgynevezett délvidéki hadművelet során a magyar királyi honvédség mozgósított seregtestei a szétesett Jugoszláv Királyság felbomlóban lévő haderejével vívtak kisebb-nagyobb ütközeteket.² Ezek azonban még nem jelentették Magyarország tényleges részvételét az akkor még csak európai háború küzdelmeiben. A Szovjetunió elleni hadba lépést – 1941. június 27. – követően vált Magyarország ténylegesen hadviselő félle a háborúban, és még ugyanennek az évnek végén hadiállapotba került Nagy Britanniával és az Amerikai Egyesült Államokkal.³

¹ A Magyar Királyság miniszterelnök-külügyminisztere, Bárdossy László az országot ért, nem provokált szovjet támadás – Kassa városa elleni légitámadás és egy Kőrösmező–Budapest között közlekedő vonat „meggéppuskázása” – okán jelentette be az Országgyűlés Képviselőházában 1941. június 27-én, hogy a két ország között a hadiállapot beállott. A bejelentésre és a körülményekre vonatkozóan lásd: Szakály Sándor: „...Magyarország és a Szovjet-Unió között a hadiállapot beállott”. Egy döntés politikai hátteréről. Hadtörténelmi Közlemények, 1991/2., 27–44.

² A magyar királyi Honvédség kijelölt sereg- és csapattestei 1941. április 11-én indították meg támadásukat a széteső Jugoszláv Királyság ellen. A délvidéki hadműveletek rövid bemutatása: Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: A délvidéki hadművelet 1941. április. Püldo Kiadó, Budapest, 2003.

³ A Magyar Királyság és a brit birodalom között 1941. április 6-án brit döntés alapján szakadtak meg a diplomáciai kapcsolatok. A brit érdekek képviselését Magyarországon az Amerikai Egyesült Államok vette át. A britek erős szovjet nyomásra 1941. november 29-én ultimátumot intéztek Magyarországhoz, melynek értelmében amennyiben a magyar katonai erőt nem vonják ki az elfoglalt szovjet területekről 1941. december 5-ig, akkor a brit birodalom hadban állónak tekinti magát a Magyar Királysággal. Ez 1941. december 7-én be is következett. Az Amerikai Egyesült Államok 1941. december 11-i német és olasz hadüzenetét követően Magyarország „szolidaritását” kifejezendő, előbb a diplomáciai kapcsolatokat szakította meg, majd 1941. december 12-én hadban állónak nyilvánította magát az Amerikai Egyesült Államokkal. Utóbbi 1942 júniusától tekintette azt „érdeminek”, és üzent hadat Magyarországnak.

A Szovjetunió elleni hadműveletekbe a magyar királyi honvédség kezdetben a Kárpát-csoport néven egybefogott sereggel kapcsolódott be, amely 1941 novemberéig volt ténylegesen aktív a keleti hadszíntéren.⁴

A magyar politikai és katonai vezetés igyekezett a harcok során főleg haditechnikában jelentős veszteséget szenvedett sereggel alakulatait visszahozni Magyarországra, és minél kisebb katonai erővel részt venni a háborúban. 1941 decemberétől a magyar királyi honvédség öt gyalogdandárral megszálló feladatokat látott el az elfoglalt szovjet területeken. A kezdetben sikeresnek tűnő elképzeléseket a német haderő Moszkva előterében 1941 decemberében elszenvedett veresége felülírta. A német vezetés számára a kisebb fegyvertárs országok katonai potenciálja ezzel felértékelődött, és azoktól minél nagyobb támogatásra tartottak igényt.

Magyarország felé a német „kívánságokat” Joachim von Ribbentrop birodalmi külügyminiszter⁵ és Wilhelm Keitel tábornagy, a német Véderő Főparancsnokság főnöke⁶ fogalmazta meg 1942. januári budapesti látogatásai során. Joachim von Ribbentrop 1942. január 6-a és 9-e között tartózkodott Magyarországon, ahova a magyar államfő, Horthy Miklós kormányzó⁷ meghívására érkezett. A meghívás eredetileg 1941 decemberére szólt, egy mezőhegyesi fácánvadászatra, de a Német Birodalomban⁸ történt változások miatt a látogatás 1942 januárjára csúszott át.⁹ Ribbentrop jelezte a magyar tárgyalópartnerei¹⁰ felé a német igényeket, amelyek a háborúban nagyobb, aktívabb magyar részvételre vonatkoztak.

⁴ A Kárpát-csoportban összefogott magyar katonai erő a Gyorshadtestből – az 1. és 2. gépkocsizó, illetve az 1. lovasdandár –, valamint az 1. hegvidandárból, a 8. határvadászdandárból, a Kárpát-csoport közvetlenekből és a Fővezérség közvetlen egy repülődandárból állt. Létszáma mintegy 80-90 ezer főre tehető. Tevékenységéről lásd Andaházi Szeghy Viktor: A Kárpát-csoport 1941. évi ukrajnai tevékenysége. Hadtörténelmi Közlemények, 2004/1., 205–274.

⁵ Ribbentrop, Joachim, von (Wesel, 1893. április 30. – Nürnberg, 1946. október 16.) német diplomata, politikus, SS-főcsoportvezető. 1938. február 4. és 1945. április 29. között a Német Birodalom külügyminisztere.

⁶ Keitel, Wilhelm (Helmscherode, 1882. szeptember 22. – Nürnberg, 1946. október 16.) hivatásos német katonatiszt 1901-től. Legmagasabb rendfokozata tábornagy (1940. július 19.) 1938. február 4. és 1945. április 26. között a német Véderő Főparancsnokság főnöke. A „titkos kormánytanács” tagja.

⁷ Horthy Miklós, vitéz nagybányai (Kenderes, 1868. június 18. – Estoril, 1957. február 9.) az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészetének hivatásos tiszte, 1918 februárja és 1918 októberé között a hadiflotta parancsnoka. Legmagasabb rendfokozata altengernagy (1918. október 31.). 1919 júniusa és júliusa között a hadügyminiszter a szedői ellenkormányban, majd 1919 júliusa és 1920. március 1. között a Magyar Nemzeti Hadsereg fővezére. 1920. március 1. és 1944. október 16. között a Magyar Királyság „államfője”, kormányzója „rangban”.

⁸ A szerző megjegyzése: a korabeli forrásokban a „Németbirodalom” forma olvasható, a brit birodalom esetében pedig a „Britbirodalom”.

⁹ Horthy Miklós Ribbentrop külügyminiszterhez 1941 novemberében fogalmazott levelének részletét lásd Horthy Miklós titkos iratai. Az iratokat sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szinai Miklós és Szűcs László. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1962., 312. (61. sz. dokumentum.)

¹⁰ Ribbentrop a budapesti látogatása során – 1942. január 6–9. – tárgyalta Horthy Miklós kormányzóval és Bárdossy László miniszterelnök-külügyminiszterrel. A tárgyalásokról készült német feljegyzés szövegét lásd A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933–1944. Összeállították és sajtó alá rendezték, a bevezető tanulmányt írták Ránki György, Pamlényi Ervin, Tilkovszky Loránt és Juhász Gyula. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1968., 646–647. (475. sz. dokumentum.) Horthy Miklós emlékiratában mindössze néhány szót ejt Ribbentrop és Keitel látogatásáról. Horthy Miklós: Emlékirataim. Európa Könyvkiadó – História, Budapest, 1990., 256. Szombathelyi Ferenc 1945-ben készített Emlékiratában a tárgyalásokról a következőket írta: a németek, „...1941 végén az eddigi önkéntes részvételünkben egyszerre kötelességet csináltak. Ezen célból 1942. január elején Ribbentrop német külügyminiszter megjelent Budapesten és a magyar kormánytól az egész magyar hadsereg haladéktalan közreműködését követelte. Rá nem sokára Keitel német vezértábornagy ugyancsak Budapesten 25 hadosztály mozgósítását és felvonulását követelte az orosz frontra. Keitel vezértábornaggal hosszú alkudozások után 9 hadosztályban és 1 páncélos hadosztályban, melyhez az anyagot a németek adták, állapodtunk meg.” Szombathelyi Ferenc visszaemlékezése 1945. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Gosztönyi Péter. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1990., 24.

Alig két héttel a birodalmi külügyminiszter látogatását követően érkezett Magyarországra a német Keitel tábornagy, aki úgy jött Budapestre, hogy a teljes magyar haderőt fogják a Német Birodalom részére bocsátani. A budapesti tárgyalásokon azonban a német katonai vezetőnek azzal kellett szembesülnie, hogy Magyarország a lehetőségek szerint minél kisebb katonai erőt szándékozik a keleti hadszíntérre küldeni, és tárgyalópartnerei meglepetéssel fogadták a német igényeket, illetve igyekeztek a magyar álláspontot érvényesíteni. A tárgyalások végül is kompromisszumos megoldást eredményeztek, amit a Honvéd Vezérkar főnöke, vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes¹¹ ekként fogalmazott meg: „...kevesebb erő nem adhattunk volna, mert ezáltal a németeket magunkra haragítottuk volna”.¹²

A németekkel, pontosabban Keitel tábornaggal folytatott tárgyalásokról ismereteink szerint két feljegyzés készült. Az egyiket a Magyar Királyság miniszterelnök-külügyminisztere, Bárdossy László¹³ készítette, a másikat a már hivatkozott vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes. Ezek a feljegyzések a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Filmtárában, a Szálasi-per dokumentumai között találhatóak,¹⁴ de fellelhetők az iratok eredetiben Budapest Főváros Levéltárában, a Szálasi-per ott őrzött iratai között is.¹⁵ Tudomásom szerint mind a két feljegyzés még nem került teljes tartalmában, jegyzetekkel ellátva közlésre. Szombathelyi Ferenc feljegyzését Zinner Tibor már közreadta, de a két dokumentum így együtt még nem került publikálásra, bár Szabó Péter és e sorok írója is hivatkozott már azokra.¹⁶

A feljegyzéseket eredeti formájukban, csak a korabeli gépelésből adódó ékezethiányok, elütések javításával adjuk közre, és reméljük, hogy azok hiányos voltak ellenére is segítenek megérteni a magyar politikai és katonai vezetők 1942. januári dilemmáit és kényszerű döntéseit.

¹¹ Szombathelyi (1934. május 17-ig Knausz/Knausz) Ferenc, vitéz (Győr, 1887. május 17. – Pétervárad, 1946. november 4.) hivatásos magyar katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérezredes (1941. november 1.). A magyar királyi Honvéd Vezérkar főnöke 1941. szeptember 6. és 1944. április 19. között.

¹² Az idézetet lásd a „Tárgyalások Keitel vezértábornaggal, 1942. január 21-én” című, itt közreadott dokumentumban.

¹³ Bárdossy László, dr., bárdomi (Szombathely, 1890. december 10. – Budapest, 1946. január 10.) jogász, diplomata, politikus. A Magyar Királyság külügyminisztere (1941. február 4. – 1942. március 7.), a Magyar Királyság miniszterelnöke (1941. április 3. – 1942. március 7.). Rövid életrajza: Pritz Pál: Bárdossy László. Elektra Kiadóház, Budapest, 2001. Népbírósi perének iratanyagát közreadta: Uő: Bárdossy László a népbírósi elött. Budapest, Maecenas Kiadó, 1991. Népbírósi perének jogi vonatkozásairól lásd Jaszovszky László: Bűnös volt-e Bárdossy László? Püski Kiadó, Budapest, 1996.

¹⁴ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL OL), Filmtár, 7887. doboz. Szálasi per. Tárgyalások Keitel vezértábornaggal 1942. január 21-én. Bárdossy László m. kir. miniszterelnök. Feljegyzés.

¹⁵ Budapest Főváros Levéltára (BFL), XXV. 1.a. Nb. 293/1946. Szálasi Ferenc népbírósi pere, 7. doboz. Tárgyalások Keitel vezértábornaggal 1942. január 21-én. 7019–7024.; Bárdossy László m. kir. miniszterelnök. Feljegyzés. Uo. 7016–7018.

¹⁶ Szabó Péter: Magyarok a Don-kanyarban. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története (1942–1943). Kossuth Kiadó, Budapest, 2019, 22–26.; Szakály Sándor: Vita Nemeskürty Istvánnal. In: Uő: Hadsereg, politika, társadalom. Válogatott írások. Lánchíd Kiadó, Budapest, 1991, 109–110. (A Mozgó Világ 1984/3. számában megjelent írás újraközlése.); Zinner Tibor: „Az ideális javak” és a doni tragédia. Népszabadság, 1993. január 25. 8.

1. dokumentum

A Keitel Vilmos vezértábornagy és Bárdossy László m. kir. miniszterelnök és külügyminiszter között 1942. január 20-án folytatott tárgyalás jegyzőkönyve

Bárdossy László
m. kir. miniszterelnök

Titkos

Feljegyzés

Keitel Vilmos vezértábornagy és Bárdossy László m. kir. miniszterelnök és külügyminiszter között 1942. évi január hó 20-án déli 13 h – 14 h-ig lefolytatott beszélgetéséről.

A vezértábornagy azzal kezdte, hogy elutazása előtt találkozott ugyan Ribbentrop külügyminiszterrel, de csak röviden beszélgetett vele.

A birodalmi külügyminiszter annyit mindenesetre közölt vele, hogy a Szovjet elleni tavaszi hadjáratban hajlandók vagyunk részt venni, amit örömmel vett tudomásul és közölte vele azt is, hogy haderőnk 100%-ig nem szándékozunk rendelkezésre bocsátani.

Ezután arra hivatkozva, hogy valószínűleg érdekelni fog, ha a katonai helyzetről tájékoztat – igen részletesen ismertette az orosz front helyzetét. Nagyjában ugyanazt mondta el mint Ribbentrop, de a politikai vonatkozások kiemelése helyett inkább katonai a szempontokra helyezte a fősúlyt.

Előadása rendkívül őszinte benyomást tett.

Többször mutatott rá arra, hogy a német hadvezetőség, sajnos hibákat követett el. Tévedett feltevéseiben és számításaiban, sőt erre konkrét példákat is adott. Azt külön hangsúlyozta, hogy a német hadvezetőség a szovjet erőt december elején tényleg elintézettnak tekintette és ennek konzekvenciáit még ipari vonatkozásokban is levonta.

Részletességgel ismertette az észak-afrikai katonai helyzetet. Beszélt a német hadsereg felkészültségéről a norvég, flandriai, normandiai és francia partvidéken.

Érintette annak a lehetőségét, hogy Spanyolországban rezsimváltozás következhet be, aminek a német hadvezetőség – szerinte – azonnal levonná a konzekvenciáit és amire megfelelő haderő rendelkezésre is áll.¹⁷ Végül nagy optimizmussal nyilatkozott a japánok háborús eredményeiről. Véleménye szerint Singapore esetleg már februárban japán kézre kerül.¹⁸

Konkrét kérdésekre is nagyon szívesen és őszintén válaszolt.

A katonai tájékoztatás befejezése után megkérdeztem tőle, vajon Ribbentrop említette-e előtte a Balkánról fenyegető veszélyre vonatkozó komoly aggodalmainkat? Tettem ezt azért is, mert a vezértábornagy a Balkánról nem beszélt.

¹⁷ Utalás a Gibraltár elfoglalását célzó, Spanyolország bevonásával 1940/1941 fordulóján tervezett Félix fedőnevű német hadműveletre, melynek sikere jelentősen befolyásolta volna a földközi-tengeri hadszíntér eseményeit. Az angliai csata kimenetele, valamint Olaszország észak-afrikai és balkáni kudarcai azonban visszatáncolásra készítettek Franco tábornokot, Spanyolország diktátorát. Ezért Hitler 1940. december 10-én felfüggesztette a Félix hadművelet előkészületeit. Felmerült egy „németbarátabb” spanyol vezetés hatalomra juttatása is, azonban az oroszországi hadjárat eseményei, a moszkvai csata és az Egyesült Államok hadba lépése miatt a terv végleg lekerült a napirendről. Lásd Réti Balázs: Gibraltár és a Félix-hadművelet. Hadtörténelmi Közlemények, 2019/3., 624–640.

¹⁸ A japán császári haderő 1942. február 15-én vette birtokba Szingapúrt.

Keitel azt válaszolta, hogy ezekről az aggodalmakról nem tud, mert – mint mondotta – nem volt ideje Ribbentropal hosszabban beszélnie.

Erre röviden elmondtam neki ugyanazt, amit a birodalmi külügyminiszternek, megtoldva még azzal, hogy a Szovjet krími partraszállási kísérlete¹⁹ után nem lehet kizárni azt sem, hogy a Szovjet esetleg Várnában, Burgaszban vagy a román partokon is megpróbálkozik ezzel.

A vezértábornagy tagadta ennek a lehetőségét. Éppen úgy, mint az angolszász erők partraszállásának veszélyét Görögországban vagy Tráciában. Szerinte Várnában és Burgaszban a német haderő igen erős parti ütegei állnak, német tengeralattjárók is védik a partot, úgyhogy itten minden meglepetés elől – szerinte – védve vagyunk.

Ezúttal nem nagyon inszisztáltam,²⁰ csak arra mutattam rá, hogy népünkben él a déli támadás veszélyének tudata és ezt a rendelkezésre bocsátható erők kiszabásánál mindenesetre figyelembe kell venni.

Keitel igen lojálisan elismerte, hogy ez tényleg olyan momentum, amiről nem lehet eltekinteni. Legfeljebb tenni kellene arról, hogy népünkben ennek a szerinte teljesen indokolatlan veszélynek a tudatát valahogy kiirtsuk.

Csak azt feleltem, hogy a háború már annyi meglepetéssel és hirtelen fordulattal szolgált, hogy népünket ebben a tekintetben szinte lehetetlen volna megnyugtatni.

Beszélgetésünk ezzel véget is ért.

A következő napon, január 21-én,²¹ a német követ²² ebédjén találkoztam újból Keitel vezértábornaggal, amikor ismertem a közte és a magyar hadvezetőség között létesített megállapodást.

Mindjárt azzal léptem hozzá, hogy meg kell mondanom neki, hogy a magyar hadvezetőség jóval messzebb ment annál, mint amire én számítottam. Hangoztattam, hogy a létesített megállapodás – amelyet természetesen még a kormány és az államfő hozzájárulása szükséges – igen súlyos politikai és gazdasági nehézségek elé állítja a kormányzatot. Miért is őszintén meg kell neki mondanom, hogy a megáll[...]²³

¹⁹ A szovjet Vörös Hadsereg 1941 őszén megpróbálta kiszorítani a Krím félszigetről a német erőket. A kezdeti sikerek után azonban a kísérlet teljes kudarcot vallott. Mindössze Szevasztopol városának védői tartottak ki 1942. július 4-ig az 1941. október 20-ától tartó német–román támadással szemben.

²⁰ Ragaszkodik valamihez, kitart valami (pl. vélemény) mellett (lat.).

²¹ Mivel a feljegyzés nem közvetlenül az események megtörténte idején készült, Bárdossy téved az időpontot illetően. 1942. január 21-én Horthy Miklós adott ebédet Keitel vezértábornagy tiszteletére. A német követ 22-én 14 órától adott ebédet, s csak így lehet pontos az a megfogalmazás, hogy erre a találkozóra a magyar hadvezetőséggel megkötött megállapodás után került sor, hiszen ez, mint fentebb már láthattuk, 21-én történt.

²² Jagow, Dietrich von (Frankfurt am Oder, 1892. február 29. – Meran, 1945. április 26.) német politikus, diplomata. SA-főcsoportvezető. 1941. július 1. és 1944. március 19. között a Német Birodalom magyarországi követe, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszteri rangban.

²³ A feljegyzés itt megszakad.

2. dokumentum

Vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredesnek, a m. kir. Honvéd vezérkar főnökének feljegyzése a Keitel vezértábornaggal 1942. január 21-én folytatott tárgyalásokról

Január 21-én az ebéd a Kormányzó Úr Ö Főméltóságánál²⁴ volt. Ebéd után, az ebédről elmenetben Keitel vezértábornagy a mellékelt levelet nyomta a kezembe.²⁵

Ez a levél meglepetésként hatott, mert teljesen eltért attól a várakozástól, amely az előző estén a Ritz szállodában²⁶ lefolyt vacsora utáni beszélgetésünk folyamánaképpen alakult ki bennünk, bennem és a honvédelmi miniszter Úrban.²⁷

Ezen beszélgetés alapján ugyanis az a vélemény szűrődött le bennünk, hogy Keitel előre láthatólag körülbelül 6 dandárra²⁸ számít részünkről, és talán még a páncél-hadosztályt fogja kérni, amelyet a németek által rendelkezésre bocsátott harcokocsianyaggal szereltünk fel.

A miniszterelnök Úrral²⁹ lakásomon³⁰ folytatott tárgyaláson, amelyen a honvédelmi miniszter Úr³¹ is megjelent, megállapodtunk abban, hogy a Keittel folytatandó tárgyalásoknál a fenti erő-kiszabot mértékét tartjuk szem előtt. De azt is megtárgyaltuk, hogyha másként nem lehetne, akkor mint maximális határig, 9 dandár erejéig mehetnénk.

Keitelnek követelménye, mely 3 hadtestet, á 3 dandár,³² azonkívül a gyorsadtestet és 1 hegyidandárt tartalmaz, ezt a mértéket persze messze túlhaladta.

Keitel levelét a honvédelmi miniszter úrnak mindjárt bemutattam, amelynek tartalmán Ő is meglepődött és megállapodtunk abban, hogy erről a követelményről szó sem lehet.

Keittel a tárgyalások 17 órakor a H. M. Úr irodájában³³ és jelenlétében indultak meg, amelyen én, mint a vezérkar főnöke az alábbiakat fejtettem ki.

A magyar hadsereg szélességében van megszervezve, de nincs mélysége. A hadsereg csak 1944 év végével lesz majd kész. A jelenlegi állapotában körülbelül csak félig van felfegyverve és csak egy jobbfejta megszálló hadseregnek tekinthető, mert nemcsak a felszereléssel,

²⁴ Vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzónál.

²⁵ A hivatkozott levél nem található a feljegyzés mellett. Ismereteink szerint eddig nem került elő.

²⁶ A Ritz Szálloda egykoron Budapest legelőkelőbb szállodái közé tartozott. A mai InterContinental Budapest Szálló helyén, az V. kerület Apáczai Csere János (akkor Mária Valéria) utca 14. szám alatt, az Apáczai Csere János utca és az Eötvös tér sarkán állt. A második világháborúban, Budapest ostroma során teljesen kiégett, és 1947-ben lebontották. Köszönet Dubniczky Zsoltnak a pontos adatokért.

²⁷ Bartha Károly, vitéz dálnokfalvi (Budapest, 1884. június 18. – Linz, Ausztria, 1964. november 22.) szolgálaton kívüli vezérezredes, honvédelmi miniszter (1938. november 15. – 1942. szeptember 24.). Rövid életrajzát lásd Honvédelmi miniszterek, 1848–1994. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994, 105–106. Az életrajz szerzője Szakály Sándor.

²⁸ A magyar királyi honvédség nem hadosztály-, hanem dandárszervezetű volt. A legkisebb önálló hadműveletre alkalmas seregteste a gyalogdandár két gyalogezredből és egy tüzérezredből állt. Ezek harcának segítségére támogató (felderítő-, műszaki, híradó-, légvédelmi) alakulatok, valamint ellátó- (szállító-, lőszer-, élelmezési, egészségügyi stb.) egységek, oszlopok álltak a dandárparancsnok rendelkezésére. A kétezredes dandár ereje jelentősen kisebb volt a német és a szovjet haderőben általánosan alkalmazott háromezredes hadosztályokénál.

²⁹ Bárdossy Lászlóval.

³⁰ Szombathelyi Ferenc lakása az adott időben: Budapest, I. kerület, Tábor utca 6. sz. alatt volt.

³¹ Bartha Károly.

³² Régi írásmód, jelentése: „3 hadtestet, egyenként 3 dandárral.”

³³ Budapest, I. kerület, Vár, Szent György tér 3.

de a kiképzés terén is el vagyunk maradva. Ezen állapotában egy olyan korszerű ellenséggel, mint az Orosz, amely még a németek számára is kemény diót jelent, nem veheti fel a harcot úgy, hogy siker kecsegtetné.

Különben is nekünk nem 28 dandárunk van, mint azt a hadrend feltünteti, hanem csak 21 dandárunk, mert az erdélyi hadtest még nincs felállítva, az I. hadtest 2 dandárát a páncélos csapatok felállítására céljából felosztottuk, a hegyi dandár pedig szervezés alatt van. A gyors-hadtestet szintén felosztottuk és belőle 2 páncélhadosztályt akarunk csinálni, 5 dandár pedig már kint van, mint megszálló erő.³⁴

A magyar hadsereg ily távoli alkalmazásra sem lelkileg, sem szervezésileg nincsen felkészülve, de maga az ország sincs. A magyar hadsereg és a magyar nemzet szempontjából ez a távoli háború pszichológiailag túlfeszített követelmény. Az országból különben sem vihetünk ki mindent, mert így a Duna medence teljesen haderő nélkül maradna, ami különösen a Balkánra való tekintettel igen veszélyes helyzetet jelenthetne adott esetben, – ha az angolszászok ott partra szállnának – úgy számunkra, mint a közös hadviselés szempontjából is. Különben a két arcvonalas háború szempontjából is jó, ha erők vannak kéznél a központi fekvésű Duna-medencében.

Ribbentrop külügyminiszter által e hó folyamán történő látogatása³⁵ alkalmából követelt 100%-os belemenés a háborúba, részünkről egészen lehetetlen. Ezt én magának Ribbentropnak is megmondtam, de lehetetlen annak az erőnek a rendelkezésre bocsátása is, amelyet Keitel vezértábornagy levelében kér.

Meg kell gondolni azt is, hogy Magyarország tisztán ideális javakért harcol. Nem keresünk Oroszországban semmit, nem úgy, mint a románok, akik minket állandóan és nyíltan támadással fenyegetnek, és véreinket Erdélyben sanyargatják. Már erre való tekintettel is lehetetlen, hogy összes erőinket Oroszország ellen vigyük el és Magyarországot teljesen védtelenül hagyjuk.

Keitel vezértábornagy kifejtette, hogy a Balkán felől veszély nem fenyeget. Romániától nem kell félni, mert ez a háborúban igen nagy erővel fog részt venni, viszont azonban Románia attól fél, hogy a magyarok fogják megtámadni őket és ezért nem akarnak teljes erővel az orosz háborúba belefeküdni.

Keitel kijelentette, hogy az orosz hadsereg különben is nagyon legyengült. A téli harcok nagy veszteséggel jártak, tüzésége alig van, páncélosokban, valamint nehéz fegyverekben sok a kiesés. Ebből kifolyólag a magyar hadsereg is nyugodtan szembe szállhat vele. Ezt a felfogást nem tettük magunkévá, mert éppen a téli harcoknál megmutatkozott az orosz hadseregnek még mindig töretlen ereje,³⁶ ebből kifolyólag föltétlenül szükségesnek tartottuk azt, hogy a magyar hadsereg felfegyverkezése terén a németek segítséget nyújtsanak, hogy a magyar egységek ütőképessége lehetőleg a németek ütőképességének színvonalára emeltessenek.

Dacára Keitel kijelentéseinek az oroszok erőállapotára vonatkozólag és megnyugtatósára, amelyet román és Balkán viszonylatban nyújtott, magunk részéről 6 dandárt ajánlottunk fel,

³⁴ 1942 januárjában az elfoglalt szovjet területeken a Magyar Megszálló Csoport néven működő magyar katonai erők állományába a 102., a 105., a 108., a 121. és a 124. honvéd gyalogdandárok, továbbá a II., a VII. kerékpáros zászlóalj és a II. utászászlóalj tartoztak, mintegy 40 ezer fővel.

³⁵ Joachim von Ribbentrop, a Német Birodalom külügyminisztere 1942. január 6. és 9. között tárgyalt Budapesten.

³⁶ Szombathelyi Ferenc a német Wehrmacht 1941. decemberi, Moszkva előterében történt megállítására és a Vörös Hadsereg sikerére utal.

amiről Keitel egyáltalán hallani sem akart, mert ezt olyan kevésnek tartotta.³⁷ Hosszú alku-dozás és huza-vona után, végre megállapodtunk abban, hogy 3 dandárt, amelyek megszállási célokra lettek volna igénybe véve, szintén hadiállományra töltjük fel és ezt is a hadműveleti hadseregbe állítjuk be.³⁸ (13) Így ezen hadsereg 9 dandárból, egy pánccél-dandárból fog állani, mely 3 hadtestben lesz összefogva, míg a megszálló erők 5 dandárt fognak kitenni. Részleteket erre vonatkozólag a melléklet megállapodás tartalmaz.³⁹

A hadsereg felszerelése a németek részéről külön megbeszélés és megállapodás tárgyát képezi a vezérkarok között. Hogy a felajánlott erő tekintélyesebbnek lássék, – a dandárokat könnyű hadosztályoknak neveztük el.⁴⁰

Ezzel a tárgyalások részünkről lezárultak, a részlet tárgyalások a vezérkar főnökének helyettese vezetésével indultak meg, a német segítség megbeszélése végett.

Impresszióknak a tárgyalás lezárásával az volt, hogy kevesebb erőt nem adhattunk volna, mert ezáltal a németeket magunkra haragítottuk volna. Ez lett volna a legrosszabb, mert áldozatot is kellett volna hozni és emellett csak lekicsinylés és talán megvetés lett volna osztályrészünk.

A tárgyalásokat követően Keitel figyelmét felhívtam a Volksbund⁴¹ káros tevékenységére is és rámutattam arra, hogy a magyar ember milyen nehéz szívvel megy ki a németekkel a német győzelemért Oroszországba harcolni akkor, amidőn a hazai németiség itthon ellene szervezkedik, és hátba támadására készül.⁴² A Volksbund szóokokról arról beszélnek, hogyha a németek győznek, akkor itt a magyarok úgyis el lesznek intézve. Felemlítettem, hogy a Deutsche Zeitung „Wir rüsten zur Kampf” cím alatt magyarellenes cikket jelentetett meg.⁴³ Azután megemlítettem, hogy a legutóbbi Volksbund gyűlésen a németek

³⁷ Keitel tábornagy budapesti tárgyalásaira vonatkozóan lásd Keitel vezértábornagy visszaemlékezései. A fordítást szakmailag ellenőrizte, a kötetet szerkesztette, az előszót, a tanulmányt és a jegyzeteket írta Sipos Péter. Kossuth Kiadó, Budapest, 1997, 126–127. Keitel azt írja többek között, hogy: „...a vita már olyan heves összeütközésbe torkollott, hogy a tárgyalások félbeszakításával fenyegettem meg partnereimet [Szombathelyi Ferencet és Bartha Károlyt], végül egyezsége jutottunk, s ezt írásba is foglaltuk, különösen a német anyagszállítások volumenét és határidejét illetően.”

³⁸ A magyar királyi honvédség békehadrendjében szereplő magyar királyi 2. honvéd hadsereg ugyanezen a néven került ki a szovjet hadműveleti területre, de sereg- és csapattesteit tekintve más szervezésben. Az utóbbira vonatkozóan lásd Szabó: i. m. 31–67.

³⁹ A jelzett melléklet ismereteink szerint ez idáig nem került elő. (Kiemelés itt és a továbbiakban: az eredetiben.)

⁴⁰ A dandár elnevezést 1942 februárjában váltotta fel a könnyű hadosztály elnevezés. A szervezeti változtatás nélküli átnevezés a hadműveleti területen gyakran félreértésekhez vezetett, ugyanis a német felsőbb vezetés a kétezredes magyar könnyű hadosztályokra, gyakran háromezredes hadosztályokra mért feladatokat szabott ki, amelyeket azok természetesen nem tudtak teljesíteni.

⁴¹ Volksbund, teljes nevén Volksbund der Deutschen in Ungarn (Magyarországi Németek Népi Szövetsége). A német–magyar kisebbségi egyezmény értelmében a Magyar Királyság területén élő németek egyetlen „érdekképviseleti” szervezete. Felépítéséről, tevékenységéről, működéséről lásd Tilkovszky Loránt: Ez volt a Volksbund. A német népcsoport-politika és Magyarország. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

⁴² Nem tudni pontosan, hogy Szombathelyi konkrétan mire utalhatott.

⁴³ Deutsche Zeitung (Organ der deutschen Volksgruppe in Ungarn). A német mondat helyesen: „Wir rüsten zum Kampf” („Felkészülünk a harcra”). Az újságcikk címe áthallás, egyben egy népszerű német baloldali műdal kezdősora. A szöveg Erich Mühsam (1879–1934) zsidó származású német antimilitarista és anarchista költő 1917-es verse. A dallamot egy Fritz Goldstein nevű, szintén zsidó származású német zeneszerző komponálta (életrajzi adatai nem ismertek, de nem azonos a holokauszt túlélővel). A vers az első világháború forradalmi szellemének fellángolásából keletkezett, a szöveg- és dallamíró származása, illetve politikai hovatartozásuk miatt az újságcikk címe miatt különös sértésnek szánták. A jelzett írást sajnos nem sikerült fellelni a Deutsche Zeitung lapszámainak hiányos volta okán. Keitel látogatásáról ugyanakkor az újság beszámolt: Keitel Feldmarschall in Budapest. Deutsche Zeitung, 1942. január 21. 1.

mártírokról beszéltek, akik itt Magyarországon meghaltak a német mozgalomért. (Toden der Bewegung.)⁴⁴ (19) Ezzel kapcsolatban felemlítettem az egyik mártír jellemző esetét, akinek neve Stirbik és Piliscsabán van eltemetve.⁴⁵

2 db melléklet

Keitel féle levél és feljegyzés a megállapodásunkról.⁴⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andaházi Szeghy Viktor: *A Kárpát-csoport 1941. évi ukrajnai tevékenysége*. Hadtörténelmi Közlemények, 2004/1., 205–274.
- A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. Összeállították és sajtó alá rendezték, a bevezető tanulmányt írták Ránki György, Pamlényi Ervin, Tilkovszky Loránt és Juhász Gyula. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1968, 646–647. (475. sz. dokumentum.)
- Budapest Főváros Levéltára BFL.
- Der Volksgruppenführer in Ofner Bergland. Deutsche Zeitung, 1942. január 21. 3.
- Honvédelmi miniszterek 1848–1994. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994, 105–106.
- Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Európa Könyvkiadó – História, Budapest, 1990, 256.
- Horthy Miklós titkos iratai. Az iratokat sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szinai Miklós és Szücs László. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1962, 312. (61. sz. dokumentum.)
- Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: *A délvideki hadművelet 1941. április*. Püski Kiadó, Budapest, 2003.
- Jaszovszky László: *Bűnös volt-e Bárdossy László?* Püski Kiadó, Budapest, 1996.
- Keitel Feldmarschall in Budapest. Deutsche Zeitung, 1942. január 21. 1.
- Keitel vezértábornagy visszaemlékezései. A fordítást szakmailag ellenőrizte, a kötetet szerkesztette, az előszót, a tanulmányt és a jegyzeteket írta Sipos Péter. Kossuth Kiadó, Budapest, 1997, 126–127.
- Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL OL).
- Pritz Pál: *Bárdossy László*. Elektra Kiadóház, Budapest, 2001.
- Pritz Pál: *Bárdossy László a népbírótság előtt*. Budapest, Maecenas Kiadó, 1991.
- Réti Balázs: *Gibraltár és a Félix-hadművelet*. Hadtörténelmi Közlemények, 2019/3., 624–640.
- Szabó Péter: *Magyarok a Don-kanyarban. A magyar királyi 2. honvéd hadsereg története (1942–1943)*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2019, 22–26.

⁴⁴ Magyarul: a mozgalom halottjai.

⁴⁵ Német forrás szerint – amelyben az áldozat neve Stirbik formában fordul elő. Vö. „Még a politikai gyilkosságtól sem rettennek vissza e körökben [a magyar leventeoktatók]. Így gyilkolta meg Szabó leventeoktató 1940/1941 fordulóján a piliscsabai Georg Stribik népi német ifjúbajtársakat. Szabó lakására csalta Georg Stribik és Ferdinand Weisz népi német ifjúbajtársat és ott mind a kettőjükre három lövést adott le. Weisznek sikerült elmenekülni, közben Stribik halálos haslövést kapott”. Volksbund és ifjúság. Dokumentumok a magyarországi német ifjúság történetéből, 1925–1944. Válogatta, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Vitári Zsolt. A szerkesztésben közreműködött Czeferbner Dóra, Gyimesi Réka, Márkus Beáta. Kronosz Kiadó, Pécs, 2015, 853. Köszönet Orosz Lászlónak, hogy felhívta a figyelmemet erre a munkára, aki a Deutsche Zeitung lapszámain is átnézte. A Deutsche Zeitung 1941. január 21-i számában Basch Ferencnek, a Volksbund vezetőjének Buda hegyvidéki látogatásáról szóló beszámolójában – Der Volksgruppenführer in Ofner Bergland – mint vértanú jelent meg Piliscsabánál Georg Stribik neve. Deutsche Zeitung, 1942. január 21. 3.

⁴⁶ Sem a Keitel-féle levél, sem a feljegyzés nem található az iratanyagban.

- Szakály Sándor: „...Magyarország és a Szovjet-Unió között a hadiállapot beállott”. *Egy döntés politikai hátteréről*. Hadtörténelmi Közlemények, 1991/2., 27–44.
- Szakály Sándor: *Vita Nemeskürty Istvánnal*. In: uő: Hadsereg, politika, társadalom. Válogatott írások. Lánchíd Kiadó, Budapest, 1991, 109–110. (A Mozgó Világ 1984/3. számában megjelent írás újraközlése.)
- Szombathelyi Ferenc visszaemlékezése 1945. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzetek írta Gosztonyi Péter. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1990, 24.
- Tilkovszky Loránt: *Ez volt a Volksbund. A német népcsoport-politika és Magyarország*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- Volksbund és ifjúság. Dokumentumok a magyarországi német ifjúság történetéből 1925–1944. Válogatta, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Vitári Zsolt. A szerkesztésben közreműködött Czeferbner Dóra, Gyimesi Réka, Márkus Beáta. Kronosz Kiadó, Pécs, 2015, 853.
- Zinner Tibor: „Az ideális javak” és a doni tragédia. Népszabadság, 1993. január 25. 8.